

Et Forslag til Arvefæste.

Ved A. SØIRENSEN.

SOM BEKENDT indførtes Arvefæste allerede 1759 paa Hørsholm af Enkedronning Sofie Magdalene paa Overhofmester Kr. Stoelbergs Raad, og 1762 fulgte J. H. E. Bernstorff efter paa det ham tilhørende Gods (Gentofte Sogn), opfordret hertil af Brodersønnen A. P. Bernstorff, der paa sine Rejser i England havde faaet Øjnene op for Betydningen af Bøndernes Frihed. Resultaterne af disse Forsøg er vel en af Aarsagerne til, at der i det af Landvæsenskollegiet i April 1768 udsendte Cirkulære til samtlige Amtmænd ogsaa kræves Indberetning om, hvilke Godsejere der enten allerede har givet eller er at formaa til at give deres Bønder Arvefæste.

Nævnte Post i Cirkulæret var ikke helt uden Betydning, idet Amtmanden over Ducholm, Ørum og Vestervig Amter, Konferentsraad Fr. Hauch til Højris 21. Januar 1769 sender følgende Skrivelse til Kollegiet:

”I anledning af Deres Høy Grevelige Exeellences og De Høistærede Herrers Skrivelse af 30te April 1768 dend 4de Post, som befaler at tilkendegive: Hvilke Jordegods Eyere enten allerede have givet, eller ere at formaae til at give deres Bønder Arve Fæster, samt i saa fald, hvorledes de da agtede at indrette samme, tager jeg mig den frihed herunder at sende en Concept hvorledes jeg agter at indrette nogle Arve Fæstebreve i Ørding Sogn, hvis Konge og Kirke Tiende er mig tilhørende, desuden eyer jeg i bemeldte Sogn 103 Td. Hartkorn, som alt haver giort Hoverie til min Hovedgaard Høyriis, undtagen een Gaard paa 8 Td. 4 skp., de øvrige Gaarde ere alle af mindre Hartkorn, hvis Landgilde bliver efter Beboernes Beskaffenhed, havde jeg vilde solgt dem, kunde jeg lettelig have vundet 2000 Rdl. Rente meere i aarlig Indkomster, mens dette tab var mig kiærere, end see misfornøiede Bønder; Jmidlertid indstiller jeg til det Høye Collegii gotfindende, at forandre udi indlagte Concept hvad fornøden eragtes, da jeg haaber at overtale nogle Jordegods Eyere til at følge mit Exempel i denne tilfælde. Jeg forbliver med største Hørsommelighed og ald optænkelig Høiyagtelse osv. Høyriis den 21de January 1769.”

Da det medfølgende Udkast ikke er uden Interesse hvad Formen angaar, skal det her anføres i sin fulde Ordlyd:

”Ieg Friedrich Hauch til Høyriis osv. Giør vitterlig: at have bortfæstet til Jens Nielsen den mig tilhørende Gaard i Ørding, som hans Fader havde i Fæste og nu efter hans Død af Moderen til hannem godvillig opladt, hvilken Gaards Hartkorn er under No. 6 og 23 To Tønder Syv Skepper Een Album. Derhos er bemelte Jens Nielsen saalænge han beboer Gaarden overladt berørte Gaards Anpart Konge- og Kirke Korn Tiende, samt Kirke Qvæg Tienden. Af ermelte Gaards Hartkorn svarer Jens Nielsen til rette Forfalds Tiider alle Kongelige Skatter og Paabudde, som enten nu er, eller herefter allernaadigst vorder paabudde, samt til hvert Aars Martiny betaler i aarlig Landgilde 14 rd. Siger Fiorten Rixdaler Dansk

Courant; Gaardens Bygning med Besætning haver hand Lov forsvarlig at vedlige holde og forbedre, dens Tilliggende tilbørlig at dyrke og drive samt intet af samme til upligt at bruge eller bruge lade. Skulde Fæsteren imod forhaabning ey til rette Tiide betale ovenmelte Kongel. Skatter og Landgilde samt holde sin Gaard og Besætning i Lovforsvarlig Stand, skal hand have sit Fæste forbrudt.

Derimod er Fæsteren befriet fra ald Slags Hoverie, af hvad Navn nævnes kan, ligesom jeg ogsaa herved, for at opmuntre Fæsteren til desto meere vindskibelighed og flittighed i at forbedre sin Gaard og dens Tilliggende, tilforbinder mig og mine Arvinger, samt denne Gaards efterkommende Eyere: at Jens Niensens nærmeste Arvinger skal efter hannem nyde berørte Gaard i Fæste, naar de besidder Egenskaber, som en Fæster bør have, nemlig: om det er een uden for det mig tilhørende Gods, da at være forsynet med frie Pas, og ellers bekiendt for saadan et Menneske, som kand betroes denne Gaard, og om Personen skulde være ubekiendt, da at kunde stille 100 rd Caution til tryghed, i fald der i Tiiden paa Lovlig maade kunde udsættes noget paa Bygning og Besætning; imidlertid maa slig en Arving melde sig inden 6 ugers Dagen fra den sidstlevendes dødelig afgang. For at forekomme ald uformodent er Fæsteren selv, eller hans Kone, vidnefast at tilkiendegive: hvem den af sine nærmeste Arvinger, i fald der er flere end een, vil udnævne til Gaardens antagelse, som da, naar befindes at være af anførte omstændigheder, skal have denne Gaard med bemelte Tiender udi Arve Fæste, med de vilkaar: strax at betale til Gaardens Eyere udi Fæste 30 rd. og efter Tiidens omstændigheder skal i det høieste ey betale meere end 5 rd. af hver Tønde Hartkorn i aarlig Afgift, hvorover ey maa fordres eller tages. J det øvrige haver Fæsteren at holde sig Hans Mayst. allernaadigste Lov og Forordninger allerunderdanigst efterrettelig”.

Landvæsenskollegiet har dog ikke straks villet tage Stilling til Spørgsmaalet, men tilskriver 7. Februar Hr. Hauch bl. a.:

”Men hvad Slutningen af Deres Brev angaaer, hvor forlanges, at vi skulle i det projecterede Arve Fæstebrev forandre, hvad foruden kunde eragtes, da maatte vi herpaa til tjenstlig Gensvar have meldet: at det os som saa langt fraværende og ubekiendte i Deres Egn, er aldeles umuligt at skiønne, om de i Fæstebrevet indeholdt Details, om Afgifterne for Exempels skyld ere tunge eller lette, om den fastsatte Indfæstning er høy eller lav, og meere saadant, som staaer i bestandig forhold med tilfældige omstændigheder og et hvert særskilt Steds Beskaffenhed. Skulle vi derfor efter Hr. Conference Raads forlangende, nøye bedømme det indsendte Arve Fæstebrev, ville det blive fornødent, at vi i Forvejen bleve forsynede med nogle i Deres Egn værende kyndige Landmænds, saa som Land Væsens Commisariernes Erklæringer over samme”.

8. Marts 1769 tilbagesender Hauch Concepten til Kollegiet, idet han nu har indhentet Erklæringer fra Peder

Moldrup til Vestervig Kloster, Lars Toft til Ullerup i Sennels samt Byfoged Scavenius i Thisted. Gennem Moldrups Erklæring aner man straks denne Herres Sans for det jordiske Mammon, ligesom han synes at være en Tilhænger af Hoveri, eller i al Fald anser dette for at være paakrævet til en Hovedgaards Drift. Dog viser han ogsaa en mere moderne Tankegang, idet han finder det rimeligt, at Arvefæstet ogsaa skal omfatte Kvinder. Etatsraadens Erklæring lyder saaledes:

”Enhver som er dend Egn bekiendt, maa tilstaae, at forandskrevne Fæstebrev er et Mønster paa Billighed og Menniske Kierlighed, grundet paa enhver Fæsteres sande fordeel. Ingen taber derved, uden maaske Eyerne i tiiden; thi naar Godset og Kirken engang skal sælges, hører der sandelig god Lykke, at træffe en Kiøber, som paa de Vilkor vil og kan kiøbe et gods, hvoraf saa intet Hoverie nogensinde kan vente sig, og en Kirke, hvis tiende paa Kierven ingensinde kan bringe Ham eller Hans Jord nogen Nytte, men dend ædelmodige Mand Hr. Conferentsraad Hauch opofrer her som saa ofte tilforn sin egen øyensynlige Fordeel, naar kun hands Bonde kan leve og lide vel. Hvor faae har den Villie og Evne til at handle saa ædelt.

Fiorten rixdaler lader vel til at være en stor Suma af en omtret 3 tønder Gaard, men naar man overvejer, at Fæsteren ved denne same afgift tillige har betalt sine 3de Tiender, sin Hovfrihed og Landgilde, ere disse Herligheder en langt større Sum værd; kan kun Fæsteren aarligen faae samlet disse rede Penge, som ofte falder en Bonde tungere end med Vare at betale.

Spørgsmaal: Bør Hovbonden eller Fæsteren betale den $\frac{1}{4}$ pro Cento af Gaardens Hartkorn, efter foranførte Fæste brev?

Ieg seer i øvrigt intet i dette Fæstebrev bør tilsættes, uden om Piile Plantningen, som allernaadigst er befalet, at skal andføres i hver Bondes Fæstebrev. Og maaske det kunde være Bonden til desto større opmuntring, om Arverættigheden strakte Sig ogsaa til Qvinde Kiønnet, for eksempel: en Bonde har Døtre, men ingen Sønner; de 100 rd Caution burde hendes tilkommende Mand at stille, og paa den Maade kunde Datteren ogsaa nyde Forældrenes Gaard, ligesaa vel som Sønnen.

Tredive Rixdaler udj Jndfæstning af saadan en Hov- og tiende-fri Gaard, er snarere for lidt end for meget, thj jeg sætter Gaardens Bygninger og Besætning ere ved en og anden uundgaaelig Uheld bleven forringede i den afdøde eller afsadte Fæsters tiid, da kan sandelig en Hosbond ei slippe med saa liden en Jndfæstnings Suma, dermed at sætte den forfaldne Gaard igien i forsvarlig Stand for Efterkomerne.

Westervig Closter d. 22de Febr. 1769.

Peder Moldrup.

Hertil har de to andre ikke meget at bemærke, idet de kun skriver:

”Vi have nøye igjennemgaaet og overvejet dette Arve-Fæste-Brev, og kand dertil ej siige andet, end at Bonden derved kand være besonderlig vel tjent, naar Udgifveren, Høj Velbaarne Hr. Conference Raad Hauch kand Selv dermed være tjent; Men om det kand gaa om andre Stæder enten paa Morsøe eller alle andre Steder tvivle vi paa, af den Aarsage vi ikke viide Egnens Beskaffenhed og Frugtbarhed med viidere hvorfor vi i Henseende til dette Arve-Fæste, finde det for Bonden saa vel indrettet, at vi ey kand siige andet, end i alle ting at referere til hvad Hr. Peder Moldrup til Westervig haver skrevet.

Thisted d 2 Martij 1769.

J. N. Schavenius.

L. Toft”.

Hvad Kollegiet derefter har haft at bemærke, faar man desværre ingen Oplysning om, da Kopibogen for 1769 mangler, men at et Fæstebrev af nævnte Ordlyd har været til Fordel for en Bonde turde været utvivlsomt. Hr. Hauch solgte ganske vist Højris samme Aar til Major Alb. Winding, men da denne maatte gøre Opbud, overtog han atter Gaarden, som han da atter solgte 1778.

- - -

Den her behandlede Sag findes i Landvæsenskollegiets Arkiv under J. Nr. 182/1769.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1940, side 374-380)